

Lassi Pruuki
TT, dos., perhe- ja pariterapiakouluttaja, työnohjaajakouluttaja Dialogic Oy

Miten puhua siten, että toinen haluaa kuunnella ja kuunnella siten, että toinen haluaa puhua?
(William Isaacs)

DIALOGINEN TYÖOTE RIPPIKOULUSSA

Kolme keskeistä sanaa

Sana ”dialogi” tarkoittaa peruserkityksessään vuoropuhelua kahden tai useamman elävän olennon, kuten ihmisten välillä. Dialogissa on syvimmiltään kysymys vastaamisprosessista. Miten reagoimme toisiimme ja miten vastaamme toisillemme? Reagoimmeko niin, että se tekee toisillemme hyvää vai niin, että haluamme vetäytyä ja mennä kauemmaksi? Usein dialogista puhutaan myös arvoväritteisesti kuvaamaan vuoropuhelua, jonka ajatellaan olevan laadullisesti hyvää tai johon tietoisesti pyritään. Rippikoulusuunnitelmassa 2017 painottuu sekä ohjaajien ja nuorten välisen dialogin merkitys että pyrkimys toimia niin, että nuorten välille syntyy uudenlaista tapaa olla ja toimia yhdessä. Rippikoulusuunnitelma siis edellyttää dialogista työtettä.

Dialogisuudella tarkoitetaan asennetta tai taitoa olla dialogissa. Venäläinen filosofi Mihail Bahtin on viitannut tähän toteamalla, että dialogisuus liittyy tapaan olla ja elää maailmassa. Pidätkö dialogia tärkeänä asiana elämässäni ja työssäni ja pyrkö luomaan suhteita, joissa dialogi toteutuu? Dialogismi taas on filosofinen ajatussuuntaus, joka korostaa dialogisuuden merkitystä ihmisenä olemisessa ja tiedon muodostuksessa. Yksi tämän filosofisen aatesuunnan edustaja on ollut juutalaissyntyinen filosofi ja teologi Martin Buber, joka korosti, että ihmisellä on aina kahdenlaisia suhteita, jotka ovat minä-se -suhteita ja minä-sinä -suhteita. Edellisessä ihminen objektivoi toisen, jolloin ihminen ymmärtää toisen objektina, ja käyttää toista välineenä. Minä-sinä -suhteessa taas on kysymys kahden subjektin aidosta kohtaamisesta. Buber puhuu dialogista myös ihmisen Jumala -suhteeseen liittyen. Hänen mukaan ihmisen suhde Jumalaan on Buberin mukaan syvin minä – sinä -suhde mitä voi olla. Rippikoulusuunnitelmassa nämä kaksi perussuhdetta punotaan toisiinsa. Rippikoulun turvallinen ilmapiiri vahvistaa kokemusta Jumalasta elämän turvana.

Ihminen tarvitsee dialogista ravintoa koko elämänsä ajan voidakseen hyvin. Ihmisen onni ei löydy lopulta ihmisen sisältä, vaan se löytyy suhteessa olemisesta. Mihail Bahtin on todennut, että ”vain dialogissa jäsentyy ihminen myös itse itselleen”. Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen olemisessa on merkittävää suhteessa oleminen. Jumala on luonut ihmisen suhteeseen itsensä ja toisten ihmisten kanssa. Ihmisen jääminen osattomaksi näistä suhteista tuo yleensä mukanaan yksinäisyyttä, ahdistusta ja toivottomuutta. Ihminen tarvitsee itselleen turvallisia ihmisiä ja yhteisöjä, joihin hän saa kuulua. Rippikoulu voi onnistuessaan olla juuri tällainen yhteisö.

Monella lienee arkinen kokemus siitä, kuinka joskus toisen yksittäisen ihmisen tai ryhmän kanssa alkaa syntyä uusia ideoita tai ajatuksia sellaisella tavalla, että kukaan ei pääsisi niihin yksin. Tällöin 1 +1 on enemmän kuin kaksi. Dialogisessa tietokäsityksessä korostuu ajatus siitä, että uuden tiedon luominen ja ymmärryksen syntyminen tapahtuvat parhaiten juuri dialogissa. Dialogiseen tietokäsitykseen kuuluu ajatus matkalla olemista tai keskeneräisyydestä. Ihminen on aina ”matkalla” kohti totuutta tai täydellistä tietoa eikä koskaan voi täysin saavuttaa sitä.

Dialogisesta tietokäsityksestä on suora yhteys oppimiskäsitykseen. Dialogisessa oppimisessa tähtäyspiste on laajempi kuin monologisessa. Monologisessa opetuksessa tähtäyspiste on lähinnä valmiiksi määritellyissä opinkohdissa ”oppia, että...” Dialogisessa taa tähtäyspiste on myös siinä, kuinka opiskellaan ja opitaan. Mutta ennen kaikkea siinä, että oppijan omalla prosessilla ja oivalluksilla on tärkeä merkitys.

Dialoginen oleminen ja kinesteettinen vastaaminen

Mitä tulee huoneeseen, kun minä tulen huoneeseen? Dialogi ja dialogisuus liittyvät keskeisesti tapaamme hengittää, olla, liikkua ja pysähtyä. Vilma Hänninen on todennut osuvasti, kuinka pienet tekijät luovat tai vievät dialogista tilaa. Toiselle ihmiselle vastaaminen ei ole vain sanoja, vaan myös kinesteettistä kieltä. Ruumis kertoo usein paljon enemmän kuin sanat. ”Aina kun kaksi kohtaa, jotain alkaa.” Mitä kaikkea minä heijastelenkaan ympärilleni.? Välitänkö hyväksyntää vai vaatimusta, varauksellisuutta ja kriittisyyttä?

Myös rippikoulu alkaa jo ennen kuin ohjaajat tai isokset ovat päästäneet suustaan yhtäkään sanaa. On tärkeää miettiä vaikkapa sitä, kuinka ensimmäiseen tapaamiseen tulevat nuoret otetaan vastaan. Varsin erilaista rippikoulua ennakoii se, ovatko ohjaajat aulassa toivottamassa kädestä tervetulleeksi vai huutavatko he jo kaukaa, että ”ei saa tulla, meillä on vielä palaveri kesken.”

Dialoginen kuunteleminen

Kuulluksi tuleminen on ihmisenä olemisen tärkeä ydinkokemus. Toisen kuunteleminen on kuitenkin haastava laji, joka vaatii huomion siirtämistä pois itsestä ja intensiivistä suuntautumista toiseen. Itse kukin lienee tullut osalliseksi tylsästä kokemuksesta: ”ei se minua kuunnellut”. Nuoren tuleminen kuulluksi on keskeinen osa rippikoulua, yksi sen ydintavoitteista. Tämä haastaa myös ohjaajia tutkimaan itseään ja omaa tapaansa olla vuorovaikutuksessa nuorten kanssa.

Se mikä ihmisissä on samanlaista, on se, että kaikki ovat erilaisia. Kuuntelemisen suuri haaste on siinä, että kuunneltaessa kuuntelijalla syntyy aina myös omia ajatuksia ja myös mahdollisia tulkintoja. Harva meistä haluaa kuitenkaan tulla tulkituiksi. Miten sitten laittaa omat ajatukset sivuun ja tulkinnat hyllylle?

Kuunteleminen on ruumiillinen toiminto. Katsonko puhujaa kohti vai vilkuilenko jatkuvasti sivulleni? Näpräänkö samalla jotakin muuta? Reagoinko toisen puheeseen elävästi ynähdyksillä ja mumminalla vai olenko lähinnä patsas, jonka ajatukset harhailevat muualla?

Yhdysvaltalainen terapeutti Harry Goolishan opetti aikanaan: ”Kuuntele sitä, mitä ihmiset sanovat, älä sitä mitä luulet heidän tarkoittavan.” Tästä viisaudesta nousee ajatus puhumalla kuuntelemisesta, jonka perusidea on äärimmäisen yksinkertainen, mutta paljon harjoitusta vaativa laji. Puhumalla kuuntelemisen perusideana on seurata myötätuntoisesti toisen puhetta ja ajoittain toistaa niitä merkittäviä sanoja tai lauseita, joita puhuja tuottaa, ja kysyä niistä lisää. Omien sanojen kuuleminen toisen suusta voi olla kuunneltavalle merkki siitä, että tuohan kuuntelee. Sanojen toistaminen saa kuunneltavan tuottamaan yleensä myös lisää uusia sanoja ja lauseita, jolloin hän alkaa ymmärtää yhä enemmän itseään ja itsestään. Siitä että ihminen kuuntelee aidosti toista, voi syntyä parhaimmillaan ”rakkauden kokemus”.

Kuuntelemisen ”peruskaava” voidaan ilmaista yksinkertaisesti kaavalla K+K: kytkeydy ja kysy lisää. Kytkeytyminen tarkoittaa toisen sanojen toistamista ja niistä lisää kysymistä:

Nuori: ”Tää rippikoulu on ollut mulle tosi merkittävä juttu.”

Ohjaaja: ”Sanoit, että tää rippikoulu on ollut sulle tosi merkittävä juttu. Kerrotko siitä enemmän?”

Kuunnella on tärkeää pyrkiä ymmärtämään toista, mutta samaan aikaan tajuta, että ei voi koskaan täysin ymmärtää, sillä jokainen ihminen on ainutkertainen ja erilainen. Toinen jää aina lopulta arvoitukseksi. Tämän vuoksi kuuntelijan ei kannata sanoa, että ”minä ymmärrän sinua” tai sanoittaa itse toisen kokemusta tyyliin ”olet selvästi vihainen”. Kuunneltava ei yleensä pidä siitä, jos toinen kuvittelee näkevänsä hänen sisäänsä. Sen sijaan voi todeta, että ”kun sanoit, että et halua nähdä nyt kaveriasi, rupesin miettimään, minkälainen juttu tämä oikein sinulle on?”

Dialoginen puhuminen

Dialogiseen työotteeseen kuuluu puhuminen vain omasta puolestaan, minä -muotoisesti, mikä kutsuu myös toista puhumaan omasta puolestaan. Totuuskien lateleminen taas on hyvä keino sammuttaa dialogi. Mihail Bahtin on todennut: ”Dialogi lakkaa, kun sisältä nousee vastaus.” Kun joku alkaa ”tietää”, ei ole enää mahdollista käydä dialogia.

Dialogisessa puhumisessa olennaista on lähteä liikkeelle kytkeytymällä niihin toisen ihmisen sanoihin, joihin oma ajatus liittyy, sen jälkeen sanoa omansa ja tämän jälkeen asettaa itse sanottu toisen jatkettavaksi. Puhuja ei ilmaise omia ajatuksiaan totuuksina, vaan pikemmin asettaa tarjolle yhdeksi askeleeksi kohti asian tai tilanteen laajempaa ymmärrystä. Dialogisen puhumisen peruskaava voidaan ilmaista muodossa K+O+K, jossa ensimmäinen K tarkoittaa kytkeytymistä

toisen sanoihin, O oman ”jutun” ilmaisemista ja toinen K kysymystä tai kutsua keskustelukumppanille siitä, mitä itse on sanonut.

Nuori: ”En kestä äitiäni, kun se aina kyttää kotiintuloaikojani”

Ohjaaja: ”Kun sanoit, että äitisi kyttää kotiintuloaikojasi, jäin miettimään, voiko siinä pohjimmiltaan olla kysymys myös välittämisestä. Mitä kaikkea sinä tuumaat tästä mitä minä sanoin?”

Oma sanottava on hyvä tuoda esiin epävarmasti ja jopa hapuillen, mikä ilmentää sitä, että en kuvittele tietävänsä totuutta, vaan yhden mahdollisen näkökulman tuomista, joka laajentaa ymmärrystä keskusteltavana olevasta asiasta.

Rippikoulussa olennaista ei ole vain se, miten ohjaaja puhuu nuorille, vaan myös se, miten hän puhuu nuorista kollegoidensa tai isosten kanssa. Puhutaanko nuorista vain yhden ominaisuuden perusteella, esimerkiksi ”ADHD -tapauksena”, vai ovatko kuvaukset monipuolisempia ja kunnioittavampia. Ohjaajien tapa puhua nuorista keskenään heijastuu yleensä tavalla tai toisella siihen, miten heillä menee nuorten kanssa.

Yhdessä syntyä enemmän

Ohjaajan perusasenteella rippikouluun on tärkeä merkitys rippikoulun onnistumisen kannalta. Kiinnostus nuoriin ja työtovereihin on ensiarvoinen juttu. Ohjaajan on tärkeää luopua asiantuntijuudesta voidakseen luoda dialoginen suhde nuorten kanssa. Rippikoulun ohjaajan on hyvä lähteä ensisijaisesti oppimaan nuorilta ja vasta toissijaisesti opettamaan. Tällöin positio asettuu automaattisesti oikein.

Ihminen sitoutuu yleensä siihen, mitä hän ollut itse rakentamassa. Tämän vuoksi myös rippikoulussa on tärkeää ottaa nuoret itse tekemään omaa rippikouluun, kuten rippikoulusuunnitelma edellyttää. Tutustumiseen tuskin voi koskaan käyttää liikaa aikaa. Huolellinen tutustuminen ja rippikoulun pelisääntöjen yhteinen luominen antavat yleensä itsensä takaisin prosessin edetessä. Rippikoulun tutustumisvaiheessa yhteistä prosessia voi edesauttaa vaikkapa siten, että nuoria pyydetään antamaan vinkkejä itselleen, ryhmälle, isosille ja ohjaajille siitä, että yhteisestä matkasta tulisi hyvä juttu. Miten voisimme tehdä tästä rippikoulusta sellaisen, että tätä on hyvä muistella? Miten voisimme tehdä tästä yhdessä sellaisen rippikoulun, jossa on hyvä olla?

Ohjaajien ja isosten on tärkeää kiinnostua myös siitä, mitä nuoret ovat kiinnostuneita opiskelemaan ja miten he kokevat oppivansa parhaiten. Voi olla, että nuoret eivät vielä rippikoulun alussa ole

erityisen hanakoita vastaamaan tähän, mutta sen kysyminen tai hahmottaminen erilaisten harjoitteiden avulla voi silti olla äärimmäisen arvokasta.

Dialoginen kysyminen ja keskustelun ohjaaminen

Dialogiset kysymykset ovat luonteeltaan avoimia eikä suljettuja. Avoimet kysymykset ilmentävät, että vastausmaailma on aidosti ”auki”. Avoimet kysymykset alkavat pääosin M-kirjaimella, kuten mitä, miten, miksi. Suljetut kysymykset alkavat yleensä ”onko” tai ”eikö” -sanoilla, jolloin vastausmaailma jää varsin suljetuksi. Kysymysten asettamisen tavalla voi olla merkitys siihen, minkälaisena nuori kokee riman vastata siihen. Jos kysyy määritelmää, esimerkiksi mitä on armo, voi vastaamisen rima asettua varsin korkealle. Jos taas kysymyksen muotoilee loivasti muotoon ”mitä teille tulee mieleen sanasta armo”, on vastaaminen paljon houkuttelevampaa.

Ohjaajan kysely laajentuu parhaimmillaan yhteiseksi keskusteluksi, jossa ohjaajan tehtäviä ovat pääosin juuri kuunteleminen, kysyminen ja omien ajatusten tai sisältöjen tuominen. Tällöin ohjaaja voi käyttää varioiden edellä kuvailtuja kaavoja K+K ja K + O + K. Kun nuori vastaa jotakin, siitä on useinkin tarkoituksenmukaista kysyä lisää kaavalla K+K: ”Sanoit, että sinun on vaikeaa uskoa Jumalaan. Kerrotko enemmän siitä?” Vaihtoehtoisesti tämän nuorten lausuman voi kääntää muille nuorille kysymällä ”Ville tuossa sanoi, että hänen on vaikeaa uskoa Jumalaan. Mitä te muut tuumaatte tuosta mitä Ville sanoi?” Kun ohjaaja itse sanoo jotakin ja haluaa kysyä siitä, voi lauseen muotoilla vaikkapa näin: ”Mitä kaikkea te tästä tuumaatte mitä minä tässä sanoin?”

Myönteinen ja kriittinen palaute

Myönteinen palaute kannattaa antaa minä- muodossa ja yksilöidysti. Esim. ”Pidin kovasti siitä, kun autoit minua tilan järjestämisessä.” Vastaavasti myös kriittinen palaute on hyvä antaa kuvaamalla itse kritisoitavaa tekoa eikä ihmistä. ”En pidä siitä, että selaillet puhelinta samaan aikaan, kun juttelemme tästä.”

Erityisen tärkeää on se, miten ohjaaja ottaa vastaan nuoren tai nuorten kriittistä palautetta. Kriittisen palautteen vastaanottaminen on haastavaa erityisesti silloin, kun ei itse voi ollenkaan tajuta, mistä on kysymys tai ei voi alkuunkaan olla samaa mieltä. Nuorten antaman palautteen onnistunut käsittely voi parhaimmillaan lisätä keskinäistä luottamusta ja yhteistyötä. Kriittisen palautteen vastaanottamisessa tärkeintä on siitä kiinnostuminen ja kiittäminen. ”Kiitos, kun sanot.” on hyvä repliikki, jos ohjaaja on sitä mieltä, että on parempi ilmaista kritiikki sanoina kuin jollakin epäräköivällä tavalla.

Kiinnostumista ja kiitosta tulee seurata kuuntelu, jossa kytkeydytään siihen, mitä nuori sanoo ja kysytään siitä lisää. Ohjaaja voi ja usein on tärkeääkin tuoda myös oma näkökantansa, mutta tässä ei pidä kiirehtiä. On yleensä turhaa ja hyödytöntä ruveta perustelemaan esimerkiksi jotakin käytäntöä argumentein silloin, kun toinen on selvästi ”tunteissaan”. Tämä koskee myös ohjaajien keskinäistä yhteistyötä.

Miten meillä menee?

Dialoginen työtapaa edellyttää sen yhteistä arviointia, miten yhteinen prosessi kunkin näkökulmasta etenee. Tästä syystä on hyvä kannustaa nuoria antamaan välittömästi palautetta niin heidän hyväksi kokemistaan jutuista kuin niistä, jotka eivät heidän mielestään toimi. Tämä lisää nuorten osallisuutta, mutta antaa mahdollisuuden myös yhteiseen kurssin tarkastukseen. Palautetta on hyvä myös pyytää säännönmukaisesti. Kysymys nuorille voi yksinkertaisimmillaan olla vaikka: miten meillä menee?

Ohjaajien hyvä käydä arviointikeskustelua myös keskinäisestä yhteistyöstään. Ohjaajien keskinäinen yhteistyö tai sen puute näkyy yleensä myös rippikoululaisille. Näin ollen ei ole yhdentekevää, miten ohjaajilla menee keskenään, isosten kanssa ja isosilla keskenään. Onko olennaisempaa sooloilu kuin keskinäinen yhteistyö. Pidetäänkö ensisijaisesti huolta vain omista oikeuksista vai siitä, että yhdessä edistettäisiin onnistunutta rippikoulua. Kysymys on isosta jutusta: minkälaisena yhteisönä kirkko ja seurakunta nuorelle näyttäytyy. Onko tämä yhteisö sellainen, johon minä haluan kuulua?